

درسنامه وجوه اعجاز قرآن ۲

پژوهشی در اعجاز قرآن و وجوه آن

www.ketab.ir

تألیف:

سید عبدالله اصفهانی

مرتضی نوربخش کلانی

سیده فاطمه سلیمی

نام کتاب: درسنامه وجوه اعجاز قرآن ۲. پژوهشی در اعجاز قرآن و وجوه آن.

تألیف: سید عبدالله اصفهانی، مرتضی نوربخش کلاتی، سیده فاطمه سلیمی

ناشر: انتشارات دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم

نوبت چاپ: اول

تاریخ چاپ: ۱۴۰۰

شمارگان: ۵۰۰

قیمت: ۸۰۰,۰۰۰ ریال

سرشناسه	: اصفهانی، سیدعبدالله، ۱۳۳۹ -
عنوان و نام پدیدآور	: درسنامه وجوه اعجاز قرآن ۲. پژوهشی در اعجاز قرآن و وجوه آن/ تألیف سید عبدالله اصفهانی، مرتضی نوربخش کلاتی، سیده فاطمه سلیمی.
مشخصات نشر	: قم: دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۳۸۲ص
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۸۶۰-۱۶-۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
عنوان دیگر	: پژوهشی در اعجاز قرآن و وجوه آن.
موضوع	: قرآن -- تاریخ -- راهنمای آموزشی (عالی)
موضوع	: Qur'an -- History -- Study and teaching (Higher)
شناسه افزوده	: نوربخش کلاتی، مرتضی، ۱۳۵۷-
شناسه افزوده	: سلیمی، سیده فاطمه، ۱۳۵۹-
شناسه افزوده	: دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم
رده بندی کنگره	: pB ۶۵/۲
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۱۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۵۳۴۵۴۵
وضعیت رکورد	: فیبا

کلیه حقوق این اثر متعلق به مؤلفان اثر می باشد.

این اثر حاصل پایان نامه آقای مرتضی نوربخش کلاتی است که با راهنمایی آقای دکتر سید عبدالله اصفهانی و مشاوره خانم دکتر سیده فاطمه سلیمی در دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم نگاشته شده است.

قرآن گنجینه و ظرفیت بی‌بدیلی است که پژوهش‌های بسیاری پیرامون شناخت معارف و آموزه‌های آن از آغاز تاکنون در قالب تفسیر و ... شکل گرفته است. همچنین بسیاری از صاحبان اندیشه در عرصه مباحث جدید دانش تفسیر می‌کوشند تا به نحو حداکثری از خرم آموزه‌ها و معارف این کتاب آسمانی خوشه چینی نموده، به نوبه خود خدمتی در این راه انجام دهند. با نگاهی به سیر تحوّل و تطوّر تاریخ اندیشه‌های بشری، به روشنی مشاهده می‌شود که آرا و اقوال بزرگترین اندیشمندان جهان - هر از چند گاهی - مورد چالش و نفی و اثبات واقع می‌شوند و رأی و نظریه‌ای جدید، جایگزین رأی و نظریه دیگر می‌گردد و این درحالی است که معارف ژرف و عمیق عرضه شده از سوی قرآن کریم به دلیل ویژگی‌های ذاتی؛ چون استحکام معانی، عدم اختلاف، تناقض و ...، در طول قرون متمادی فائق بر جرح و تعدیل‌ها و چالش‌ها بوده، همواره در رأس هرم اندیشه و رزی‌های بشری قرار داشته و حاکم و مهیمن بر آنهاست. توضیح بیشتر آن که، انسجام و عدم اختلاف معارف قرآن کریم - با فرض «مُتَدَرِّجَةُ الوجود و مُتَفَرِّقَةُ الالقاء» بودن آن - در ارائه راه کارهای لازم برای مهندسی و تدبیر تمام مؤلفان و جهان، موجب گردیده این اقیانوس بی‌کران گوی سبقت را از دانش‌های مدعی تأمین سعادت‌های انسان - در عرصه تاریخ - برآید. بدیهی است که سایر علوم و دانش‌ها فاقد چنین ویژگی‌ای بوده، از عدم انسجام و هماهنگی درونی رنج می‌برند، و سیر تدریجی آنها به سوی کمال در گذر تاریخ اندیشه بشری، دلیل روشن این ادعاست. علامه طباطبایی رحمته الله علیه در باب وزانت و استحکام معارف قرآن تصریح می‌فرماید که «ولا یوجد فیہ ادنی اختلاف فی النظم المتشابه؛ کتاباً متشابهاً مثانی و لم یقع فی المعارف التی ألقاها و الاصول التی أعطیها اختلاف بتناقض بعضها مع بعض و تنافی شیء منها مع آخر». همچنین مفسران بزرگ و نام آشنا تصریح دارند که تحدی قرآن در آیه «أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا» مشتمل بر قیاس و برهان است؛ بدین گونه که «لو كان هذا القرآن من عند غیر الله، لَأَمَكَنَ الْاِتِّیَانُ بِمِثْلِهِ، لَكِنَّ التَّالِيَّ بَاطِلٌ، فَالْمُقَدَّمُ مِثْلُهُ». بنابراین، بشری بودن قرآن [و در نتیجه عدم انسجام و اختلاف درونی آن] نیز باطل است. همچنین سمت و سو و جهت‌گیری کلی علوم و معارف ارائه شده از سوی قرآن و آموزه‌های آن، اولاً و بالذات هدایت جهانیان (هُدًى لِلْعَالَمِينَ) است و این در حالی است که سایر علوم و دانش‌ها فاقد چنین جهت‌گیری الهی‌ای می‌باشد. با عنایت به آن چه گفته شد، پر واضح است که رسالت امروز قرآن پژوهان و مراکز علمی؛ اعم از حوزه و دانشگاه به مراتب سنگین‌تر و افزون‌تر از گذشته است. دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم که بی‌تردید بخشی از شجره طویه انقلاب پر شکوه اسلامی ایران به شمار می‌آید، رسالت اصلی خود را

تبیین و تحلیل دانش تفسیر قرآن و علوم مرتبط به آن دانسته و لذا تنها دانشگاهی است که به طور تخصصی در این عرصه خطیر گام نهاده است و می‌کوشد در کنار سایر مراکز علمی به تربیت انسان اندیشمند تراز نظام اسلامی و آرمان‌های مقدس آن مبادرت ورزد، از این رو به حسب وظیفه در راستای رسالت یاد شده، انتشار پژوهش‌های قرآنی را بر خود فرض می‌داند.

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

سید کریم خوب بین خوش نظر

معاون پژوهشی و فناوری دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم

www.ketab.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱۸
درس اول: کلیات.....	۲۳
۱. ضرورت اعجاز پیامبران.....	۲۷
۲. رابطه اعجاز قرآن با سایر علوم اسلامی.....	۲۹
۱-۲. رابطه اعجاز قرآن با علم کلام.....	۲۹
۱-۱-۲. اعجاز قرآن و اثبات وجود خداوند.....	۲۹
۲-۱-۲. اعجاز قرآن و تصدیق رسالت پیامبر اکرم ﷺ.....	۳۰
۳-۱-۲. اعجاز قرآن و اثبات عدم تحریف آن.....	۳۰
۴-۱-۲. اعجاز قرآن و حقانیت آموزه‌های آن.....	۳۲
۲-۲. رابطه اعجاز قرآن با علوم ادبی.....	۳۳
۳-۲. رابطه اعجاز قرآن با علم تفسیر.....	۳۳
۳. پیشینه تاریخی بحث اعجاز قرآن و وجوه آن.....	۳۴
۴. آثار پیشینیان در مورد اعجاز قرآن.....	۳۶
گزیده مطالب.....	۳۹
پرسش‌ها.....	۴۰
زمینه‌های مطالعاتی و پژوهشی.....	۴۰
درس دوم: مفاهیم و مبانی.....	۴۱
۱. تعریف مفاهیم.....	۴۲

۴۲	۱-۱. معجزه در لغت
۴۳	۲-۱. معجزه در اصطلاح علم کلام
۴۶	۳-۱. تحدی در لغت
۴۶	۴-۱. تحدی در اصطلاح علم کلام
۴۷	۲. مبانی نظری اعجاز
۴۷	۱-۲. اقسام معجزه
۴۸	۲-۲. تفاوت معجزه قرآن با سایر معجزات پیامبران
۴۹	۳-۲. تعابیر مشابه با «اعجاز» در قرآن کریم
۴۹	۱-۳-۲. آیه
۵۱	۲-۳-۲. بینه
۵۱	۳-۳-۲. بصائر
۵۲	۴-۳-۲. برهان
۵۳	۴-۲. تفاوت «معجزه» با عناوین مشابه
۵۳	۱-۴-۲. کرامت
۵۵	۲-۴-۲. سحر و جادو
۵۶	۳-۴-۲. تله پاتی
۵۷	۴-۴-۲. هیپنوتیزم
۵۸	۵-۴-۲. تفاوت معجزه با عناوین مشابه
۵۹	۵-۲. آیات تحدی و سیر نزول آن در قرآن کریم
۵۹	۱-۵-۲. تحدی در مکه:
۶۰	۲-۵-۲. تحدی در مدینه
۶۱	۳-۵-۲. اساسی ترین مفاد آیات تحدی
۶۲	گزیده مطالب:
۶۵	پرسش ها
۶۵	زمینه های مطالعاتی و پژوهشی
۶۷	درس سوم: مرزهای اعجاز از نگاه معصومان (علیهم السلام)
۶۹	۱. اصطلاح «معجزه» در بیان معصومان (علیهم السلام)

۲. تعابیر معصومان ناظر به اعجاز قرآن و اثبات نبوت ۷۰

۱-۲. حجه الله ۷۰

۲-۲. دلیل ۷۰

۳-۲. برهان، آیه، بینه ۷۱

۴-۲. تصدیق نبوت ۷۲

۵-۲. معجزه قرآن، فعل خداوند ۷۲

۳. تعابیر معصومان ﷺ ناظر به «وجه اعجاز قرآن» ۷۳

۱-۳. امی بودن پیامبر ﷺ ۷۳

۲-۳. معارضه ناپذیری متنی و محتوایی قرآن ۷۳

۳-۳. پایان ناپذیری آموزه های قرآن ۷۳

۴-۳. قرآن هدایت‌گری گمراه ناپذیر ۷۴

۵-۳. کهنه نشدن مفاهیم قرآن ۷۵

۶-۳. اختلاف ناپذیری قرآن ۷۶

۷-۳. جامعیت مفاهیم قرآن ۷۷

۸-۳. اعجاز علمی قرآن ۷۷

۹-۳. اعجاز اخبار غیبی قرآن ۷۸

۱۰-۳. اعجاز لفظی قرآن ۷۹

۱۱-۳. اعجاز آوایی قرآن ۸۰

۴. آسیب شناسی متون قرآن پژوهان در بیان تعابیر معصومان ﷺ از وجه اعجاز قرآن ۸۰

گزیده مطالب ۸۱

پرسش‌ها ۸۲

زمینه‌های مطالعاتی و پژوهشی ۸۲

درس چهارم: اعجاز زبانی ۸۳

۱. زبان‌شناسی در گستره تعریف ۸۶

۲. پیشینه بحث ۸۷

۳. طرح مساله ۸۹

۴. مهمترین نظریه‌های زبان قرآن ۹۱

۹۱	۱-۴. نظریه زبان عرفی
۹۱	۲-۴. نظریه زبان سمبلیک
۹۱	۳-۴. نظریه زبان ترکیبی (تلفیقی)
۹۳	۵. ویژگی های زبان قرآن
۹۳	۱-۵. قیاس ناپذیری با زبان بشر
۹۴	۲-۵. انسجام واژگان در محور همنشینی نظام مند
۹۴	۳-۵. برخورداری از سطوح گوناگون بیان
۹۵	۴-۵. چند سطحی و طولی بودن معنا
۹۶	۵-۵. چند ساحتی بودن
۹۷	۶-۵. برخورداری از احکام و تشابه
۹۷	۷-۵. سهل و ممتنع بودن
۹۸	۸-۵. کارکردهای متنوع نص قرآن
۹۸	۶. ویژگی های اعجازین زبان قرآن
۱۰۱	گزیده مطالب
۱۰۳	پرسش ها
۱۰۳	زمینه های مطالعاتی و پژوهشی

درس پنجم: اعجاز آوایی

۱۰۶	۱. آواشناسی
۱۰۷	۲. پیشینه اعجاز آوایی قرآن
۱۰۹	۳. ساختار آوایی در قرآن
۱۱۰	۴. انواع کارکرد معناشناسی آوایی در قرآن
۱۱۱	۱-۴. لحن مخاطب
۱۱۳	۲-۴. جریان آوایی
۱۱۳	۱-۲-۴. ریتم نرم
۱۱۳	۲-۲-۴. ریتم کند و منقطع
۱۱۴	۳-۲-۴. ریتم سریع
۱۱۵	۴-۲-۴. ریتم کوبنده

۱۱۷ ۳-۴. تصویرپردازی آوایی در قرآن

۱۲۰ گزیده مطالب

۱۲۲ پرسش‌ها

۱۲۲ زمینه‌های مطالعاتی و پژوهشی

درس ششم: اعجاز واژگانی ۱۲۳

۱۲۵ ۱. واژه‌های قریب المعنی

۱۲۷ ۲. به‌گزینی واژگانی

۱۳۰ ۳. اشتقاق

۱۳۱ ۴. حذف

۱۳۴ گزیده مطالب

۱۳۵ پرسش‌ها

۱۳۵ زمینه‌های مطالعاتی و پژوهشی

درس هفتم: اعجاز ترکیبی (نحوی) ۱۳۷

۱۳۸ ۱. مفهوم‌شناسی اعجاز نحوی

۱۴۰ ۲. فراهم‌جاری نحوی

۱۴۱ ۱-۲. گردش کارکرد نحوی

۱۴۲ ۲-۲. گردش نقش اعرابی

۱۴۸ ۲-۳. تقدیم و تأخیر

۱۵۰ ۲-۴. التفات

۱۵۲ ۳. آسیب‌شناسی اعجاز ترکیبی

۱۵۳ گزیده مطالب

۱۵۵ پرسش‌ها

۱۵۵ زمینه‌های مطالعاتی و پژوهشی

درس هشتم: اعجاز بلاغی ۱۵۷

۱۵۹ ۱. پیشینه اعجاز بلاغی قرآن

۱۶۰	۲. مفهوم‌شناسی اعجاز بلاغی
۱۶۱	۳. اعجاز بلاغت در نگاه قرآن پژوهان و مفسران
۱۶۶	۴. ارکان و ویژگی‌های اعجاز بلاغی
۱۶۸	۵. آرایه‌های ادبی و بلاغی قرآن
۱۶۸	۵-۱. معانی
۱۶۸	۵-۱-۱. ایجاز
۱۶۹	۵-۱-۲. اطناب
۱۷۰	۵-۱-۳. زبان جدی همراه با تأکید
۱۷۱	۵-۲. بیان
۱۷۱	۵-۲-۱. تشبیه
۱۷۲	۵-۲-۲. استعاره
۱۷۳	۵-۲-۳. کنایه
۱۷۴	۵-۲-۴. مجاز
۱۷۶	۵-۳. بدیع
۱۷۶	۵-۳-۱. تصدیق
۱۷۶	۵-۳-۲. قلب
۱۷۶	۵-۳-۳. مراعات نظیر
۱۷۷	۵-۳-۴. طباق
۱۷۸	۵-۳-۵. مشاکله
۱۷۹	۵-۳-۶. عکس و تبدیل
۱۷۹	۵-۳-۷. ارداف
۱۸۰	۵-۳-۸. تناسب و ائتلاف
۱۸۰	۵-۳-۹. تسهیم
۱۸۱	۵-۳-۱۰. حسن بیان
۱۸۲	۵-۳-۱۱. ابداع
۱۸۶	۶. آسیب‌شناسی
۱۸۷	گزیده مطالب
۱۸۸	پیش‌ش‌ها

زمینه‌های مطالعاتی و پژوهشی ۱۸۸

درس نهم: اعجاز شناختی ۱۹۱

۱. مفهوم شناسی اعجاز شناختی ۱۹۳

۲. پیشینه و ضرورت «اعجاز شناختی» ۱۹۴

۳. تبیین موضوع ۱۹۶

۴. چیستی معناشناسی شناختی ۱۹۷

۵. مفهوم سازی در قرآن ۲۰۲

۱-۵. سیاق مندی معنا ۲۰۴

۲-۵. کانون توجه ۲۰۷

۳-۵. مقولات معنایی ۲۰۹

۴-۵. استعاره مفهومی ۲۱۰

۵-۵. شبکه شعاعی ۲۱۵

۶-۵. مجاز مفهومی ۲۱۹

۷-۵. فضاهاى ذهنی ۲۲۳

۶. آسیب شناسی ۲۲۵

گزیده مطالب ۲۲۷

پرسش‌ها ۲۲۸

زمینه‌های مطالعاتی و پژوهشی ۲۲۸

درس دهم: اعجاز معارفی ۲۲۹

۱. مفهوم شناسی اعجاز معارفی ۲۳۱

۲. پیشینه اعجاز معارفی ۲۳۲

۳. چگونگی اعجاز قرآن در حوزه معارف ۲۳۳

۱-۳. خردپذیری و خردپروری آموزه‌های قرآن ۲۳۴

۲-۳. هماهنگی معارف قرآن با فطرت انسان ۲۳۵

۳-۳. واقع گرایی و اعتدال آموزه‌های قرآنی ۲۳۶

۴-۳. جامعیت اعجاز آموزه‌های قرآنی ۲۳۷

۲۳۹	۱-۴-۳. گستردگی اعجازین مقررات قرآن
۲۴۰	۲-۴-۳. نظام ارزشی اعجاز آمیز قرآن
۲۴۱	۵-۳. براهین اعجاز آمیز قرآن
۲۴۲	۶-۳. مثال‌های اعجاز آمیز قرآن
۲۴۳	۷-۳. حقایق عرفانی اعجاز آمیز قرآن
۲۴۴	۸-۳. استواری و صلابت اعجازین مفاد قرآن
۲۴۵	۴. نمونه‌هایی از اعجاز معارفی قرآن
۲۴۸	۵. آسیب شناسی اعجاز معارفی
۲۴۹	گزیده مطالب
۲۵۱	پرسش‌ها
۲۵۱	زمینه‌های مطالعاتی و پژوهشی

درس یازدهم: اعجاز اخبار غیبی

۲۵۴	۱. مفهوم شناسی «غیب»
۲۵۵	۲. مفهوم شناسی «اعجاز غیبی»
۲۵۶	۳. پیشینه اعجاز در خبرهای غیبی قرآن
۲۵۹	۴. نمونه‌هایی از اخبار غیبی
۲۵۹	۱-۴. خبر غیبی از گذشته
۲۶۰	۲-۴. خبر غیبی از حوادث زمان نزول
۲۶۲	۳-۴. خبر غیبی از آینده
۲۶۷	۵. آسیب شناسی اعجاز اخبار غیبی
۲۶۹	گزیده مطالب
۲۷۰	پرسش‌ها
۲۷۰	زمینه‌های مطالعاتی و پژوهشی

درس دوازدهم: اعجاز هماهنگی

۲۷۲	۱. مفهوم شناسی اعجاز هماهنگی قرآن
۲۷۴	۲. تحدی به «اعجاز هماهنگی» در قرآن